

Елка Златева (София, България)

БЪЛГАРСКОТО КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО И ПРИРОДНО НАСЛЕДСТВО В ПЕРСПЕКТИВАТА НА КУЛТУРНИТЕ МАРШРУТИ НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА

На 24 ноември 2022 г., в навечерието на празника на св. Климент Охридски, в Софийския университет, чийто патрон е той, се проведе международна експертна среща на тема „Българското културно-историческо и природно наследство в перспективата на културните маршрути на Съвета на Европа“. Събитието, организирано от Кирило-Методиевския научен център при Българската академия на науките в рамките на Центъра за върхови постижения (ЦВП) „Наследство БГ“, имаше за своя основна цел да популяризира програмата за европейски културни маршрути на Съвета на Европа и да насърчи по-пълноценното приобщаване на българското културно-историческо и природно наследство към тях¹. Срещата се проведе в хибриден и двуезичен формат,

като в нея взеха участие представители на европейски държавни и общински институции, дипломати, изследователи и експерти от България, Италия, Полша, Люксембург, Гърция и Албания.

В своите встъпителни думи след приветствието си към участниците проф. д-р Славия Бърлиева, зам.-директор на КМНЦ–БАН, и координатор на проект „Виртуален клъстер КИРИЛОМЕТОДИКОН“ в рамките на ЦВП „Наследство БГ“, разказа накратко предисторията, довела до сертифицирането на „Културния маршрут на св. Кирил и Методий“ от Съвета на Европа през 2021 г. Тя маркира основни моменти – като присъединяването на Кирило-Методиевския научен център към асоциация „Европейски културен маршрут на св. Кирил и Методий“², направеното след

---

¹ Международната експертна среща е организирана в рамките на Проект BG05M2OP001-1.001-0001 „Изграждане и развитие на Център за върхови постижения „Наследство БГ“, финансиран по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, приоритетна ос 1 „Научни

изследвания и технологично развитие“, процедура BG05M2OP001-1.001 „Изграждане и развитие на центрове за върхови постижения“, компонент 4 „Нови технологии в креативните и рекреативните индустрии“.

² Асоциация „Европейски културен маршрут на св. Кирил и Методий“ е създадена

спечелен конкурс към Съвета на Европа предпроектно проучване, очертаващо географските и историческите граници на Кирило-методиевския маршрут в Дунавския регион³, както и самия процес на кандидатстване и сертификация през 2021 г. Ангажираността на Кирило-Методиевския научен център към същинското развитие на маршрута се потвърждава от организираната още същата година в София международна научна конференция „Пътят на Кирил и Методий – пространствени и културно-исторически измерения“, събрала 40 водещи изследователи в областта на кирилometодиевистиката и палеославистиката от Австрия, България, Германия, Гърция, Полша, Русия, Словакия и Чехия⁴, както и от разработената за целта изложба „Пътят на св. Кирил и

през 2013 г. като юридическо лице с нестопанска цел и със седалище в гр. Злин, Чехия, обединяващо образователни, академични, културни институции, местни власти, туристически организации и пр., ангажирани с израждането на маршрута. КМНЦ-БАН е пълноправен член на организацията от 2020 г., вж. <<https://www.cyril-methodius.cz>>.

³ Barlieva, S. *Feasibility Study on the Cyril and Methodius Route in the Danube Region*. Routes 4U Project, funded by the European Union and the Council of Europe, June 2020, 76 p. <<https://rm.coe.int/final-2020-mai-cm-cmr-cyрил-mathedius-route-m-lv3-1-16809efae%0A%0A>>.

⁴ Конференцията е организирана в хибриден формат от 27 до 29 октомври 2021 г. и е открита от г-н Стефано Доминиони, директор на Европейския институт за културните маршрути. Резултатите от нея са публикувани в: Барлиева, С., В. Желзкова, К. Станев (ред.). *Пътят на Кирил и Методий – пространствени и културно-исторически измерения* (= Кирило-Методиевски студии, кн. 33). София, 2023. 456 с. <<https://doi.org/10.59076/2815-3855.2023.33>>.

Методий и техните ученици“⁵. Тази изложба, експонирана в три езикови версии (на български, английски и полски език), първоначално във Варшава, Супрасъл и София, а след това в Солун, Прага, Велехрад, Бърно, ще продължава да пътува в подкрепа на кирило-методиевския културен маршрут⁵. Проф. Бърлиева очерта бъдещи стъпки в следните направления:

– разработване на национален културен маршрут на Кирил и Методий и идентифициране на обектите, които да бъдат включени в него;

– засилване на сътрудничеството по теми, свързани с кирило-методиевското наследство, с колеги от Република Северна Македония, Албания, Гърция, Черна гора и др.;

– популяризиране на програмата за сертифициране на културни маршрути на Съвета на Европа сред централната администрация и местните общности и на възможностите, които предоставят за научно, образователно, културно и творческо сътрудничество за развитие на културния туризъм и свързаните с него индустрии;

– създаване на информационно звено, което да осъществява координацията между културните маршрути и да разяснява възможностите на всички заинтересовани страни и потенциала на консорциум „Наследство БГ“, обединяващ четири български университета, шест института на БАН, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“⁶ и Регионалния исторически музей – София, да поеме тази роля.

---

⁵ Информация за изложбата „Пътят на св. Кирил и Методий и техните ученици“ е достъпна на адрес: <<https://www.kmnc.bg/научна-дейност/изложби/пътят-на-кирил-и-методий/>>.

В изказването си зам.-министърът на туризма проф. Мариела Модева подчерта, че присъствието на България и нейното културно-историческо и природно наследство на картата на културните маршрути на Съвета на Европа е недостатъчно и са необходими общи и координирани усилия между държавната и местната власт в партньорство с научните центрове и центровете за върхови постижения като „Наследство БГ“ за по-пълноценно приобщаване. Тя припомни заявената по време на годишния форум на Съвета на Европа за културните маршрути⁶ позиция на Министерството на туризма на Република България за реално включване на страната в културния маршрут на светите братя Кирил и Методий, за да не бъде участието ѝ пренебрегнато за сметка на други държави. Проф. Модева представи основните акценти в подготовения *Национален план за развитие на културния туризъм*, който е част от *Националната стратегия за устойчиво развитие на туризма с хоризонт 2030 г.*⁷, и подчерта потенциала на България за участие в културните маршрути и готовността на държавната администрация да сътрудничи в този процес чрез създаване на междуведомствени работни групи с участието на всички заинтересовани страни, включително в рамките на съвместни проекти, по Дунавската

---

⁶ The 11th Annual Advisory Forum on Cultural Routes of the Council of Europe, 5–7 October 2022 in Chania (Crete), Greece, <<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/2022-chania-forum>>.

⁷ Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2014–2030 г., <<https://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/strategicheski-dokumenti/nacionalna-strategiya-za-ustoychivo-razvitiie-na-turizma-v->>.

стратегия и трансграничните програми. Тя завърши изказването си с покана за оперативни експертни срещи с конкретни цели и задачи за разработването на националния маршрут на Кирил и Методий, на които Министерството на туризма да бъде домакин.

Специален гост на срещата бе Н.Пр. Маргарита Ганева, посланик на България в Полша, която представи дейността на Българското посолство във Варшава за популяризирането на кирило-методиевската традиция и развитието на културния и туристическия обмен между България и Полша. Обявяването на Кирил и Методий за съпокровители на Европа от папа Йоан Павел II е „допълнителен ангажимент на всички нас за обединение, а не за разделяне и консумация на наследството за собствени прагматични цели“, защото светите братя са „носителите на духовните ценности, върху които се гради Европа“, изтъкна тя. За тази цел са необходими постоянни и координирани, а не спорадични усилия на всички български институции за популяризиране на движимото и недвижимото културно наследство, включително чрез използването на нови технологии за създаване на нови туристически продукти, насочени към младото поколение, и преодоляване на огромните липси в чуждестранните библиотеки, медии и бази данни на българската гледна точка и непримиримост с пренаписването на доказани исторически факти. Посланик Ганева сподели идеята си за създаване на платформа за борба с дезинформацията и фалшификацията по отношение на кирило-методиевското наследство, която да обедини усилията на Министерството на туризма, Министерството на културата и Министерството на външните работи. В заключение тя представи на участниците инициативата на нейния

екип за организиране на тържествени чествания и международна научна конференция със специален панел за млади учени през 2023 г. по повод 200-годишнината от откриването на *Супрасълския сборник*, който още веднъж доказва ролята на България за опазването и разпространението на славянската писменост и е намерил своето подобаващо място в списъка на световното културно наследство на ЮНЕСКО. Маргарита Ганева предложи Супрасъл да стане ключова точка от Европейския културен маршрут на Кирил и Методий, която да привлича млади хора и други туристи, подобно на много други културни маршрути в Европа.

Каролина Кларк, мениджър проекти в Европейския институт за културните маршрути в Люксембург, представи програмата за културните маршрути на Съвета на Европа, стартирала през 1987 г., като едно „пътешествие във времето и пространството“, което свързва европейските граждани в духа на културното разнообразие и споделените ценности, поставяйки си за цел опазването на културното и природното наследство и насърчаване на междукултурния диалог. Програмата има два основни стълба:

– Европейския институт за културните маршрути в Люксембург⁸, който представлява техническата агенция за изпълнението на програмата;

– Разширеното частично споразумение за културните маршрути на Съвета на Европа⁹, в което България членува от

2011 г. и в което понастоящем са включени 37 държави.

Г-жа Кларк представи трите типа европейски културни маршрути (линейни, териториални, тематични) и посочи предимствата, които дава сертифицирането на даден маршрут от Съвета на Европа пред различни финансиращи програми на Европейския съюз, както и позитивното влияние на разработените маршрути върху устойчивото развитие на местните общности и опазването на културното и природното наследство на континента.

Специално внимание върху туристически продукти, разработени в Чехия и Словакия като част от културния маршрут на Кирил и Методий, обърна Мартина Янухова от постоянния секретариат на асоциация „Европейски културен маршрут на св. Кирил и Методий“ в гр. Злин, Чехия. Според представените от нея данни на най-голяма популярност се радват поклонническите и веломаршрутите, но и новите мобилни приложения и интерактивни карти, представящи по съвременен начин основни обекти и събития, свързани с почитта към светите братя в двете държави. В допълнение г-жа Янухова запозна участниците с географския и историческия мащаб на кирило-методиевското наследство, обхващащо 23 европейски държави, разделени в три регионални подгрупи, основните направления в дейността на асоциацията и визията за развитието на маршрута до 2030 г.

Монсеньор Франческо Браски, директор на Отделението по славистика на Академия Амброзиана в Милано, приветства участниците от името на префекта на Библиотека Амброзиана¹⁰, чийто

---

⁸ The European Institute of Cultural Routes (EICR), <<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/about-the-eicr>>.

⁹ The Enlarged Partial Agreement on Cultural Routes of the Council of Europe (EPA), <<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/about-the-epa>>

---

¹⁰ The Veneranda Biblioteca Ambrosiana, <<https://www.ambrosiana.it>>.

екип е бил и ще бъде активен участник в подготовката на кирило-методиевския маршрут. Той отбеляза намаляващия брой на славистичните проучвания в Италия и значението на подобни изследвания за по-доброто разбиране на съвременността.

Международната експертна среща в София бе форумът, който д-р Мария Тага, главен секретар на Община Солун, избра, за да отправи официална покана от името на Община Солун към членовете на асоциацията „Европейски културен маршрут на св. Кирил и Методий“ за провеждането на годишната среща през 2023 г. Тя представи значението на Кирило-Методиевото наследство за гражданите на Солун – родното място на двамата светци, и ангажимента на местната власт за опазването на това наследство чрез организиране на конференции и културни събития съвместно с Аристотеловия университет и Министерството на културата на Република Гърция.

В своя доклад проф. Константинос Якумис от Университетския колеж ЛОГОС в Тирана¹¹ защити тезата, че Албания е неразривно свързана с кирило-методиевската традиция, следи от която има в редица селища, разположени в триъгълника между Охрид, Аполония и Дурас. Пътувайки през земите на днешна Албания, някои от учениците на св. Кирил и Методий са оставили духовно наследство, а то следва да бъде опазено и да намери своето място в културния маршрут. Проф. Якумис представи готовността на колежа да участва в съвместни инициативи и проекти и да допринесе за по-нататъшните изслед-

вания на кирило-методиевското наследство в Западните Балкани.

Потенциалът на България за включване във вече сертифицираните културни маршрути на Съвета на Европа беше основен акцент в презентацията на д-р Елка Златева от екипа на КМНЦ–БАН. Присъствието на България и нейното културно-историческо и природно наследство на тази карта е недостатъчно и са необходими координирани усилия за по-пълноценно приобщаване, подчерта тя и набеляза емблематични обекти, които не са представени. Д-р Златева запозна участниците с петте културни маршрута, сертифицирани от Съвета на Европа през съответните години, пресичащи територията на България:

2014 – Културен маршрут АТРИУМ, известен още като маршрут на „неудобното“ историческо наследство¹², с координатор за България Община Димитровград;

2015 – Културен маршрут „Римските императори и дунавският път на виното“¹³ с координатор за България Регионалният исторически музей – Русе;

2019 – Европейски маршрут на индустриалното наследство (ERIH)¹⁴, който няма представител за България;

2021 – Европейски маршрут на Кирил и Методий¹⁵ с координатор за България КМНЦ–БАН;

2022 – Европейски маршрут на жените писатели¹⁶ с координатор за България

---

¹² Културен маршрут АТРИУМ, <<https://www.atriumroute.eu>>.

¹³ Културен маршрут „Римските императори и дунавският път на виното“, <www.romanemperorsroute.org>.

¹⁴ Европейски маршрут на индустриалното наследство (ERIH), <www.erih.net>.

¹⁵ Европейски маршрут на Кирил и Методий, <www.cyril-methodius.cz>.

¹⁶ Европейски маршрут на жените писатели, <<https://www.womenwriters.eu/>>.

---

¹¹ Университетският колеж ЛОГОС е частно висше учебно заведение с нестопанска цел, основано през 2009 г. от фондация ЛОГОС, <<http://www.kulogos.edu.al/al/index.html>>.

Софийският университет „Св. Климент Охридски“.

В своето изложение Е. Златева представи писмено изразена подкрепа от Яшо Минев, зам.-кмет на Община Димитровград и вицепрезидент на културен маршрут АТРИУМ, за насърчаване на сътрудничеството между българските участници във вече сертифицираните културни маршрути, както и заявените намерения за присъединяване на Института за литература към БАН към „Европейския културен маршрут на жените писатели“, на Националната художествена галерия към „Пътя на импресионизма“, на Националната спортна академия към „Европейския маршрут на термалните градове“. Присъединяването на български академични, образователни, културни, обществени и бизнес организации към съществуващите европейски културни маршрути дава възможност за опазване и популяризиране на природното и културното наследство на страната ни, заяви Е. Златева и даде пример за маршрути, в които не са представени знакови обекти на територията на България: „Европейски маршрут на еврейското наследство“, маршрут „Винен туризъм в селските региони“, „Европейски маршрут на гробищните паркове“, „Пътеки на праисторическо скално изкуство“, „Европейски маршрут на мегалитната култура“, културен маршрут „Пътят покрай желязната завеса“ и „Европейски маршрут на историческите градини“.

Сутрешният блок на конференцията завърши с панелна дискуссия на тема „Възможностите за включване на българските научни, културни и бизнес организации, както и на общински и държавни институции в сертифицираните културни маршрути“ с участието на представители на Министерството

на културата, Министерството на туризма, Министерството на външните работи, български общини, научни и образователни институции, галерии, музеи, неправителствени организации. В началото на дискуссията проф. Йорданка Кандулкова от Университета по архитектура, строителство и геодезия в София припомни участието и приноса на нейни колеги в разработването на маршрут АТРИУМ. Тя изтъкна важноста да се използват резултатите от два стратегически проекта, реализирани от сдружението „Български национален комитет на Международния съвет за паметниците на културата и забележителните места“ (ИКОМОС)¹⁷ и проекта „Културните коридори на Югоизточна Европа“¹⁸, в който България е водеща страна, осъществен през 2009 г. Проф. Кандулкова подчерта, че интегрирането на резултатите от тези проекти би ускорило настоящите усилия за разработването на нови маршрути и за пълноценната работа в тази посока.

Раковски Лашев, бивш посланик на Република България в Северна Македония, изрази благодарност към организаторите на експертната среща и предложи да се разшири кръгът на участниците с повече представители на Министерството на културата, музеите и местните власти, както и да се предвидят последващи срещи, които да доведат до конкретни резултати, като

---

¹⁷ Българският национален комитет обединява българските членове на Международния съвет за паметниците на културата и забележителните места. Той е формиран през 1964 г., а през 1996 г. е регистриран като сдружение с идеална цел, <<https://icomos-bg.org/>>.

¹⁸ Проект за културните коридори на Югоизточна Европа, <<https://seecorridors.eu/>>.

например реставрацията на манастира в Патлейна.

Проф. Бистра Димитрова, ръководител на Лабораторията за социални иновации и рекреативен туризъм в Националната спортна академия (НСА), изградена в рамките на Център за върхови постижения „Наследство БГ“, благодарно сърдечно за възможността да участва в ползотворната среща и увери участниците, че НСА ще работи активно за включването на България в „Културния маршрут на термалните градове“.

Балансираният подход и възможностите, които предоставят новите технологии при реставрацията на археологическите обекти, бяха основният мотив в изказването на Снежана Горянова от Националния археологически институт с музей – БАН. Тя допълни, че и в Национална научна програма „Българистика“ са заложили национални маршрути, разработването на които може да бъде от помощ при изграждането на европейските културни маршрути.

Проф. Валентина Ганева-Райчева от Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН (ИЕФЕМ) изрази готовността на своя екип да подпомогне изграждането на „Културния маршрут на Кирил и Методий“ със съвременни места на паметта и празничните чествания на делото на двамата братя в цяла Европа, а и не само там. Редица публикации на учени и екипи от ИЕФЕМ–БАН през годините може да са полезни и на други маршрути, например на тези за виното, скалното изкуство и мегалитната култура, чрез направените изследвания за приоритетността на конкретни топови в християнството и исляма.

Никола Маневски, главен експерт в Министерството на туризма, благодарно на всички присъстващи на място и

дистанционно участници и изрази готовността на неговия екип да съдейства на КМНЦ и останалите институти на БАН за участие в международни проекти в рамките на Европейската Дунавска стратегия.

Природното наследство е неделима част от културните маршрути и много от маршрутите са се развили именно поради благоприятни географски условия, посочи доц. Мариана Николова от Националния институт по геофизика, геодезия и география при БАН и също изрази готовност за сътрудничество.

В заключителните си думи проф. Славия Бърлиева благодари на участниците и ги увери, че Международната експертна среща е отворена покана за задълбочаване на сътрудничеството между участниците в Европейския културен маршрут „Кирил и Методий“, за разширяване на партньорската мрежа и развитие на всички дялове от маршрута, за разработване на нови културни маршрути с участието на всички представени на срещата организации. Тя се ангажира да представи предложението за изграждане на информационен хъб за координация и сътрудничество между всички заинтересовани страни към Центъра за върхови постижения „Наследство БГ“ на членовете на консорциума.

„Балканският маршрут на Кирил и Методий и техните ученици“ беше тема на двустранна работна среща, проведена след дискусията между участниците от България и Албания, по време на която бяха обсъдени възможности за задълбочаване на сътрудничеството, присъединяване на академични, образователни и културни организации от Република Албания и Република Северна Македония към европейския „Културен маршрут на Кирил и Методий“,

организиране на пътуващ изследователски семинар в земите на Охридската архиепископия и разработване на съвместни научноизследователски и

културни проекти между балканските държави, участващи в маршрута, с цел кандидатстване пред различни европейски финансиращи програми¹⁹.

*Елка Златева,
Кирило-Методиевски научен център –
Българска академия на науките
zlatevaelka@gmail.com
ORCID: 0009-0008-9596-2515*

Дата на получаване на обзора: 10.04.2023 г.

---

¹⁹ Впоследствие между КМНЦ и ЛОГОС беше сключено споразумение за съвместна дейност в тази перспектива.